

SE SPØR HANDLE

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner

Våg å spørre – tør å spørre. Ha mot til å handle!

Grimstad
kommune

Innhold

1	Mål for planen: Innbyggere i Grimstad kommune skal kunne leve sine liv uten vold!	4
2	Føringer i nasjonale, regionale og kommunale planer	4
2.1	Nasjonale handlingsplaner	4
2.2	Regionale planer	5
3	Målgruppe	5
4	Kommunens ansvar	5
5	Lovregulerte plikter og rettigheter	6
5.1	Taushetsplikt	6
5.2	Avvergeplikt	6
5.3	Meldeplikt til barneverntjenesten	6
5.4	Opplysningsplikt til barneverntjenesten	6
5.5	Anonymitet	6
5.6	Anmeldelse	6
5.7	Privatpersoners plikt til å handle	7
5.8	Barnekonvensjonen	7
6	Definisjon på vold	7
6.1	Ulike former for vold	8
7	Dette vet vi om omfanget av vold i nære relasjoner	10
8	Konsekvenser av vold	11
9	Sårbare grupper	11
9.2	Barn	12
9.3	Ungdom	12
9.4	Eldre	12
9.5	Mennesker i aktiv rus	12
9.6	Innvandrere	13
9.7	Personer med funksjonsnedsettelse	13
10	Oversikt over hjelpetilbud i Grimstad og på Agder	13
10.1	Alarmtelefonen for barn og unge	13
10.2	Alternativ Til Vold Arendal (ATV)	13
10.3	Barnevernet i Grimstad	14
10.4	Barn som pårørende	14
10.5	Barn ut av foreldrekonflikten	14
10.6	Forebyggende politiarbeid	14
10.7	Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll	14
10.8	Familiesenteret i Grimstad	14
10.9	Foreldreveiledning	14
10.10	Konsultasjonsteamet	15
10.11	Minoritetsrådgiver	15
10.12	Pensjonistforbundet	15
10.13	Reform ressurscenter for menn	15
10.14	Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)	15
10.15	Støttesenteret mot seksuelle overgrep (SMSO)	15
10.16	Statens barnehus	16
10.17	Stine Sofies Stiftelse	16
10.18	Vern for eldre (Nasjonal ressurscenter)	16
10.19	Østre Agder Krisesenter	16
11	Våg å se – tør å spørre!	17

12	Ha mot til å handle!	18
12.1	Privatpersoner	18
12.2	Ansatte	18
13	Handlingsveiledere	19
13.1	Handlingsveileder voksen	20
13.2	Handlingsveileder barn	21
13.3	Handlingsveileder eldre	22
14	Nettressurser	23
14.1	For alle	23
14.2	For deg som jobber med barn og unge	23
14.3	Gode nettressurser rettet mot barn og unge	23
14.5	For deg som jobber med eldre	24
14.6	For deg som jobber med voksne mennesker med nedsatt funksjonsevne	24
14.7	For deg som jobber med minoritetsspråklige	24
14.9	Kildehenvisninger	25

1 Mål for planen: Innbyggere i Grimstad kommune skal kunne leve sine liv uten vold!

Alle ansatte i Grimstad kommune skal bry seg og handle når de er vitne til eller mistenker vold. Utøvelse av vold er straffbare handlinger i strid med norsk lov, og et angrep på grunnleggende menneskerettigheter. Det er et alvorlig samfunnsproblem både ut fra helse-, likestillings-, oppvekst- og livsløpsperspektiv. Vold skal ikke unnskyldes eller bortforklares, som et kulturfenomen eller annet, som kan bidra til noen form for legalisering.

Grimstad kommune ønsker å styrke arbeidet for å forebygge og å avdekke vold i nære relasjoner, slik at innbyggere får nødvendig hjelp og beskyttelse. Det er viktig å ha bevissthet om at vold utøves i alle samfunnslag, mot både barn og spedbarn, kvinner, menn, gamle som unge. Vold påfører betydelig lidelse, og de helsemessige konsekvensene kan være omfattende og potensielt livstruende. I tillegg til de store konsekvensene for den enkelte, har vold også store samfunnsøkonomiske kostnader. Alle må gjøre sitt for å forhindre at noen utsettes for vold, og når det gjelder barn må **barns beste** være et overordnet prinsipp.

Hovedmålet for handlingsplanen er: *Innbyggere i Grimstad kommune skal kunne leve sine liv uten vold!*

I *Et liv uten vold*, regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017, oppfordres kommunene til å utarbeide kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Formålet med en kommunal handlingsplan er å forebygge og øke fokus på vold i nære relasjoner i kommunene, og sikre at berørte parter får et tilrettelagt og helhetlig hjelpetilbud, samt styrke kunnskapsnivået til kommunens ansatte og videreutvikle samarbeidet mellom faggrupper, instanser og forvaltningsnivå.

Handlingsplanen inneholder kunnskap om vold, bekymringstegn og hva man skal gjøre når en bekymring oppstår. Den skal være et verktøy for å forhindre, avdekke og håndtere all form for vold i nære relasjoner. Gjennom bevisstgjøring og kunnskap om vold i nære relasjoner ønsker vi å formidle en holdning om nulltoleranse mot vold og seksuelle overgrep.

Handlingsplanen skal bidra til at alle som arbeider og/eller er i kontakt med barn, unge og voksne i alle aldre, skal **våge å se, tørre å spørre** og ha **mot til å handle** slik at volden opphører.

Informasjonen i handlingsplanens kunnskapsoversikt er rettet mot alle ansatte i førstelinje- tjenesten, men er også rettet mot alle innbyggere i kommunene. Det kan være foresatte, øvrige familiemedlemmer, venner, medelever, naboer, kolleger, offentlige nettverk og/eller frivillige i foreninger, menigheter eller fritidsarenaer som har en bekymring knyttet til et barn, en ungdom eller en voksen.

2 Føringer i nasjonale, regionale og kommunale planer

2.1 Nasjonale handlingsplaner

Arbeidet med å forebygge, avdekke og sette inn tiltak mot vold i nære relasjoner styres av flere nasjonale føringer, både i lovverk, handlingsplaner og forskrifter. Her vil vi trekke frem de nasjonale føringene det er viktigst å kjenne til:

- *Regjeringens opptrappingsplan mot vold og overgrep 2017-2021ⁱ*
- *Regjeringens handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangs-ekteskap og kjønnslemlestelse, Retten til å bestemme over eget liv 2017-2020ⁱⁱ*
- *Regjeringens strategiplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom, Barndommen kommer ikke i reprise 2014-2017ⁱⁱⁱ*
- *Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner, Et liv uten vold 2014-2017^{iv}*
- *Regjeringens handlingsplan mot voldtekt, 2012-2014^v*

Planene inneholder mye informasjon og forskning på tematikken og er nyttige oppslagsverk for å hente mer kunnskap om temaene. Alle har fokus på forebygging og bekjempelse av vold, og inneholder tiltak for å oppnå dette.

2.2 Regionale planer

Vern mot trakassering og vold er et av hoved-temaene i *Regional plan for likestilling, inkludering og mangfold på Agder 2015- 2027* (LIM-planen)^{vi}. Innbyggernes rett til liv uten trakassering og vold er helt avgjørende for å bedre likestillingen og folkehelsen på Agder. LIM planens mål er som følger: «*Det er nulltoleranse mot vold. Forebygging og avdekking av vold i nære relasjoner prioriteres politisk og økonomisk i regionen som helhet og i den enkelte kommune, og vold både i nære relasjoner og hatvold, forebygges gjennom tidlig innsats, foreldreveiledning, bygging av gode relasjoner og fokus på menneskesyn og respekt*».

3 Målgruppe

Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress' forekomststudie (2014)^{vii} har avdekket at et betydelig omfang av den norske befolkningen opplever vold i nære relasjoner, og at det kan ramme uavhengig av alder, sosial status og deltagelse, og kultur.

Innspill fra kommunens enhetsledere og Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) Sør ble lagt til grunn for valg av målgruppe for planen. Der kom det frem behov for å styrke arbeidet med å forebygge og avdekke vold innen alle tjenester i helse, levekår, oppvekst og kultursektoren. Planen omfatter derfor mål og tiltak mot vold i nære relasjoner i et livsløpsperspektiv.

4 Kommunens ansvar

Handlingsplanen pålegger kommunen som arbeidsgiver ansvaret for å sikre at alle ansatte i kommunen har tilstrekkelig kunnskap om meldeplikten, og at de er trygge på praktiseringen av den. Videre pålegger den kommunen å sørge for at alle kommunalt ansatte har tilstrekkelig kunnskap om hvem de skal kontakte ved bekymring om en innbygger de har kontakt med er utsatte for vold, eller det er spørsmål om melde- og/eller avvergeplikten er utløst. Kommunen har også ansvar for at kommunens innbyggere har tilgang til et fullverdig krisesentertilbud.

Kommunen, i form av både barnevern, psykisk helsetjeneste og sosialtjenesten i NAV, har også ansvar for oppfølging av voldsutsatte, deres familie og pårørende. Herunder kommer også en lovfestet plikt til å gi opplysning, råd og veiledning (helse- og omsorgstjenesteloven §3-3, barnevernloven §6-1, sosialtjenesteloven §17) og en lovfestet rett til individuell plan (helse- og omsorgstjenesteloven §7-1, sosialtjenesteloven §28, barnevernloven §3-2a).

Kommunen har en lovfestet plikt til å gi opplysning, råd og veiledning.

5 Lovregulerte plikter og rettigheter

5.1 Taushetsplikt

Taushetsplikten skal sørge for å hindre at opplysninger om noens personlige forhold, blir kjent for uvedkommende. Taushetsplikten for offentlige tjenestemenn er forankret i forvaltningsloven § 13. I tillegg er enkelte profesjoner og faggrupper underlagt en særskilt taushetsplikt i ulike særlover. **Men**, taushetsplikten skal ikke være til hinder for å melde fra til politi og/eller barnevern når det er mistanke om at et barn utsettes for vold/sekshuelle overgrep, og/eller lever i vold

- Vi må regne med at barn ikke forteller om pågående overgrep, og at det påhviler de voksne å finne ut av det.

Tine Jensen: Forsker I/professor, UiO/
ph.d. psykologi

Som hovedregel skal offentlige ansatte innhente et informert samtykke fra den vi hjelper, til å ta kontakt med andre deler av hjelpeapparatet. Om dette ikke er mulig, er taushetsplikten ikke til hinder for at tjenesteapparatet kan drøfte en sak anonymt (det gis da ingen opplysninger som er egnet til å identifisere konkret sak eller person).

5.2 Avvergeplikt

Avvergeplikten er en plikt hjemlet i straffeloven §196, om å avverge en straffbar handling ved å melde fra til politiet, eller på annen måte søke å avverge en straffbar handling. Avvergeplikten gjelder når det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at en straffbar handling er eller vil bli begått. Avvergeplikten opphever taushetsplikten. Denneplikten gjelder ikke bare for offentlige tjenestemenn, men også privatpersoner.

5.3 Meldeplikt til barneverntjenesten

Alle offentlige instanser har plikt til å melde til barneverntjenesten om barn som utsettes for vold/sekshuelle overgrep, eller er vitne til vold. Enkelte instanser og tjenester har særlige lover som regulerer virksomhetenes bestemmelser om taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett. Tjenestens egne rutiner skal følges når melding skal sendes barnevernet

5.4 Opplysningsplikt til barneverntjenesten

Dette er en lovpålagt plikt til å gi opplysninger. Opplysningsplikten overfor barneverntjenesten omfatter både en plikt til å melde fra på eget initiativ og til å gi opplysninger ved pålegg fra barneverntjenesten. I saker hvor det foreligger mistanke om at et barn blir utsatt for vold eller er vitne til vold i familien, er det barneverntjenesten eller politiet som vurderer om og når omsorgspersoner skal informeres. Opplysningsplikten er tatt inn i loven for å sikre at saken er så godt opplyst som mulig, slik at beslutninger tas på best mulig grunnlag.

5.5 Anonymitet

Den som gir opplysninger til barneverntjenesten er ikke sikret anonymitet. Om barn er utsatt for hendelser som kan utløse opplysningsplikten, f.eks. vold i hjemmet, skal melder gi seg tilkjenne. Ansatte i det offentlige kan ikke sende anonyme meldinger til barnevernet.

5.6 Anmeldelse

Vold i nære relasjoner er undergitt ubetinget offentlig påtale, og politiet bør i størst mulig grad ta ansvaret for at anmeldelse blir skrevet. Det er i slike saker ikke nødvendig for en fornærmet å anmelde det straffbare forholdet selv. Politiet kan på selvstendig grunnlag iverksette etterforskning når de er kjent med at noen er utsatt for vold i nære relasjoner.

5.7 Privatpersoners plikt til å handle

Alle har en moralsk forpliktelse til å handle dersom man mistenker at noen er utsatt for vold eller seksuelle overgrep. Privatpersoner kan melde bekymring anonymt til barnevernet og er ikke bundet av samme regelverk som en offentlig ansatt. Avvergeplikten er derimot lik for alle.

5.8 Barnekonvensjonen

I vurderinger og handlinger gjeldende barn og ungdom ønsker vi å presisere at det grunnleggende argumentet skal være **barnets beste**, jf. Barnekonvensjonens artikkel 3 nr 1. Dersom du er usikker på hva du ser, men vurderer at det vil være til barnets beste om noen ser nærmere på saken, kan med andre ord din meldeplikt være utløst. Melding, eventuelt anonyme drøftelser for å avklare meldeplikten, bør da alltid finne sted.

6 Definisjon på vold

All vold kjennetegnes av det å påføre skade eller smerte, og det å skremme eller krenke andre. Vold er mange typer handlinger hvor hensikten er å styre eller tvinge andre. Vi bruker Per Isdals definisjon på vold^{viii}

Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.

Begrepet *nære relasjoner* bør også defineres. I den nasjonale handlingsplanen *Et liv uten vold* defineres det som at voldsutøver og voldsoffer har en nær relasjon, som nåværende eller tidligere kjæreste, samboer eller ektefelle. Det kan også være søsken, foreldre, besteforeldre, eller andre nære slektninger. Videre i planen står det: «*Enhver voldsutøvelse er en krenkelse av den som rammes, men forholdet mellom utsatt og gjerningsperson er av stor betydning for hvordan volden oppleves. Smerten over å bli utsatt for et overgrep fra en nærstående person kommer i tillegg til selve volden*».

Volden utøves ofte i hjemmet der en skulle forvente å være trygg. Volden trenger ikke skje daglig, men det kan oppleves slik fordi frykten for vold alltid er til stede. Det kan være en påkjenning å alltid måtte være «i beredskap», og en strategi kan være å undertrykke egne signaler og følelsesreaksjoner på fare. Dette kan innebære at en etter hvert kan oppfattes som likegyldig og distansert. Når barn går i konstant beredskap kan det resultere i endringer i hjernens fungering. Når vold eller frykt for vold blir en del av hverdagen kan det bli vanskelig å forstå hva som er «normalt» og hva som «ikke er normalt».

Mye av ungdommers liv foregår på digitale og sosiale medier, og dermed blir dette også arenaer der seksuelle krenkelser og mobbing foregår. Det faktum at krenkelsene når barn og unge selv der de skulle være trygge; hjemme, bak lukkede dører på jente- og gutterommet, når som helst på døgnet, gjør at Grimstad kommunes handlingsplan også inkluderer denne formen for vold.

6.1 Ulike former for vold

Vold har mange ulike former og uttrykk. Ofte er det også glidende overganger mellom disse volds-uttrykkene. Det er viktig å være klar over at psykisk vold og frykt kan være like skadelig som fysisk vold, og at å være vitne til vold også er å være utsatt for vold^{ix}. Utøver man vold ved for eksempel skremme min partner med sinnet mitt eller er de som egentlig skal stå meg nærest, redd for meg? Eller er man utsatt for vold er det vanlig å være i tvil på om man faktisk utsettes for vold fra sine nærmeste, eller om der er «noe galt» med en selv.

6.1.1 Digital vold

er krenkende meldinger, kommentarer og bilder som rettes til enkeltpersoner, grupper av personer eller publiseres i full offentlighet. Internett og mobiltjenester er effektive arenaer for å spre tekst, bilder og filmer og har derfor også blitt arenaer for trakassering, krenking, trusler, utpressing og overgrep. Det er raskt, det er enkelt og avsender kan være anonym og/eller bruke en falsk profil. Meldinger, kommentarer og bilder kan rettes til enkeltpersoner, grupper av personer eller publiseres i full offentlighet. Tekst og bilder som er publisert på nettet kan være svært vanskelig å få slettet helt. Dette kan være til stor belastning for den som utsettes.

6.1.2 Fysisk vold

er handlinger som skader eller smerter direkte på kroppen. Det er alt fra å holde noen fast eller gi ørefik, sparke, slå, klype, klore, bite, dytte, lugge, ta kvelertak etc., til angrep med ulike gjenstander, våpenbruk, brennemerking, tortur og drap.

6.1.3 Psykisk vold

virker gjennom å skremme, ydmyke, kontrollere og isolere. Det omfatter handlinger som utskjelling, gjentatt sårende kritikk, utstrakt kontroll over andres bevegelser, direkte og indirekte trusler, forhør, overvåkning, latterliggjøring, kjefting og nedvurderende ytringer (verbal vold).

I parforhold og familier kan man si ting som man angrer på. Det defineres som psykisk vold når det gjentar seg igjen og igjen, uten hensyn til den andres følelser.

6.1.4 Latent vold

er trusselen om vold, dersom den utsatte ikke gjør som voldsutøveren ønsker. Volden "ligger i lufta". Den som er utsatt kan merke dette svært godt, mens den kan være vanskelig å få øye på for andre, fordi den handler om hentydninger til tidligere voldshistorie, som utenforstående ikke kjenner.

6.1.5 Materiell vold

innebærer blant annet å knuse gjenstander, slå i vegg eller bordet, kaste mat eller lignende, ødelegge den andres personlige eiendeler. Dette er vold fordi det er skremmende å se et annet menneske ødelegge ting i sinne, og fordi det kan hende at man ødelegger noe som har betydning for andre, og slik såre/krenke/skremme den andre.

6.1.6 Seksuelle overgrep mot barn

Seksuelle overgrep mot barn er forhold hvor barn og ungdom dras med på seksuelle handlinger som de ikke er modne for, samtykker til eller forstår. Overgriperen utnytter barnets avhengighet eller egen posisjon. Overgrepene bryter med sosiale tabuer i familie og sosialt miljø og er ulovlig. Incest innebærer seksuelle forhold mellom nære familiemedlemmer, eller mellom en voksen i en foreldrerolle og et barn. Seksuelle overgrep omfatter seksuell krenkende atferd, seksuell handling og seksuell omgang.

6.1.7 Seksuell vold

innebærer voldtekter og seksuelle overgrep, men også andre krenkende eller fornedrende seksuelle handlinger, eller å måtte være vitne til dem. Seksuell vold i kjæresteforhold kan være at man blir presset til å ha sex, ha sex på måter som man ikke vil, ubehagelige seksuelle kommentarer eller kroppsspråk.

6.1.8 Seksuell trakassering

er en samlebetegnelse på oppførsel som kan gjenkjennes på to trekk:

1. Den spiller på kjønn, kropp og seksualitet. Dette trekket er det som skiller seksuell trakassering fra annen type mobbing.
2. Den føles ubehagelig, nedverdiggende eller truende. Det er dette som skiller seksuell trakassering fra for eksempel flørting, som jo også spiller på kjønn, kropp og seksualitet. Flørting er gøy og hyggelig for begge parter. Seksuell trakassering er ubehagelig for minst én av partene.

6.1.9 Vold i kjæresteforhold

følger ofte mønsteret av en sirkel hvor det etter en voldssituasjon kommer en god periode/ repareringsfase før ny spenningsoppbygging leder fram til ny voldsepisode.

Tiden mellom hver voldsepisode kan variere, og voldsepisodene blir gjerne hyppigere ettersom tiden går. Det som er viktig, er at den som blir utsatt for vold, er klar over og kjenner igjen denne sirkelen, fordi mange opplever å få sterkt håp i repareringsfasen, og dermed bli overrasket når de igjen utsettes for vold. Ved hjelp av denne sirkelen kan den som lever i et voldelig parforhold forstå hva som skjer på en bedre måte.

6.1.10 Æresrelatert vold

er vold utløst av et behov for å ivareta eller gjenopprette ære innenfor en familie eller en gruppe. Kulturelle momenter som ære, dydighets- og lydighetskrav, patriarki og kollektivism er sentrale beveggrunner. Kjønnsslemlestelse og tvangsekteskap er alvorlige eksempler på slik vold. Volden er ofte strukturell og kan omhandle ulike former for sosial utstøting, isolering, ryktespredning og stigmatisering.

6.1.11 Sosial kontroll

er ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Det er vanlig at foreldre setter grenser for sine barn som en del av barneoppdragelsen, men noen ganger settes det helt urimelige begrensninger som kan bryte med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov. Det kan handle om valg av venner, kjæreste, seksualliv, kjønnsidentitet eller seksuell orientering. I noen tilfeller er volden en systematisert del av oppdragelsen. Sosial kontroll kan ramme barn som har bakgrunn fra andre land, men kan også ramme for eksempel etnisk norske unge som vokser opp i lukkede trossamfunn.

6.1.12 Strukturell vold

omhandler ulike former for sosial utstøting, isolering, ryktespredning og stigmatisering. I følge Johan Galtung^x er strukturell vold en form for vold hvor sosiale strukturer eller sosiale institusjoner skader mennesker gjennom å forhindre at deres grunnleggende behov oppfylles.

6.1.13 Økonomisk vold

er kontroll over den voldsutsattes økonomi, eller trusler og tvang i økonomiske spørsmål. Konsekvensen er ofte økonomisk underdanighet og avhengighet.

6.1.14 Menneskehandel

er en form for slaveri hvor en person blir behandlet som en eiendom man kan utnytte til hva man vil, ofte prostitusjon, tiggning, kriminalitet, eller til tvangsarbeid. Den som er utsatt for menneskehandel er i en sårbar situasjon og har få muligheter til å komme seg ut av situasjonen.

7 Dette vet vi om omfanget av vold i nære relasjoner

Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress' forekomststudie (NKVTS 2014)^{xi} konkluderer blant annet med at vold og seksuelle overgrep forekommer relativt ofte i den norske befolkningen, og er klart assosiert med psykiske helseproblemer. De skriver videre at vold og overgrep er å betrakte som et alvorlig folkehelseproblem

- Når man mister tryggheten i eget hjem, mister man ofte det viktigste fotfestet i livet.

Martine Aurdal

Omfangsundersøkelser gjennomført de siste årene anslår at mellom 75 000 og 150 00 personer årlig utsettes for vold i nære relasjoner. Antall personer som utsettes for vold i nære relasjoner, er av et slikt omfang at det er definert som et samfunnsproblem i Norge. Kostnadene anslås til 4–6 milliarder kroner årlig.

- 21% av alle barn utsettes for mindre alvorlig vold av sine foreldre og 6 % av ungdom i Norge oppgir å ha opplevd alvorlig fysisk vold fra minst en forelder i løpet av oppveksten^{xii}
- I Norge har mellom 56 500 og 76 000 hjemmeboende personer har vært utsatt for vold eller overgrep etter at de fylte 65 år, Voldsutsatte eldre kontakter i liten grad tjenesteapparatet for hjelp.^{xiii}
- Partnerdrap utgjør en fjerdedel av alle drap i Norge. En gjennomgang av 177 partnerdrapssaker viser at syv av ti av dem som har blitt drept av sin partner, har vært utsatt for partnervold før drapene. I fem av ti partnerdrap var det registrert fem eller flere episoder^{xiv}
- "Man regner med at kun 25 prosent av volden kvinner utsettes for av nærstående, anmeldes" ("Et liv uten vold", s.6)

Østre Agder Krisesenter sine tall forteller noe om omfanget av vold i Østre Agder. Av de oppgitte tallene anslår vi at 45% av personene er fra Arendal kommune, 42% fra Østre Agder og 3% fra andre kommuner.

Østre Agder Krisesenter – aktivitet	2014	2015	2016	2017	2018
Kvinner på opphold i krisesenteret	36	46	31	42	54
Menn på opphold i krisesenteret	4	4	4	3	2
Antall barn på opphold i krisesenteret	23	20	34	41	63
Overnattingsdøgn voksne	1827	2240	1345	1129	1518
Overnattingsdøgn barn	1464	1186	573	1240	1269
Arendal kommunes andel beboere i %	55	50	46	45	47
Dagbrukere kontakt/besøk kvinner			41	55	50/123
Dagbrukere kontakt/besøk menn			7	7	4/22

Agder politidistrikts oversikt over registrerte kriminelle handlinger i Grimstad knyttet til vold, gir også en indikasjon.

Diverse kriminelle handlinger	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Voldskriminalitet (legemsfornærmelser og beskadigelser)	44	48	79	71	74	?
Familievoldssaker	21	20	39	15	14	26
Familieforhold *	5	12	7	1	2	?

*Familieforhold: Straffeloven av 1902 §219 og Straffeloven av 2005 §§282 og 283 (ikrafttredelse 1.10.15) For at disse paragrafene skal brukes må det være alvorlig eller gjøres gjentatte ganger. Ved betydelig skade eller død benyttes § 283. Hvis det er enkeltstående tilfeller, vil dette vanligvis bli kodet som kroppskrenkelse og kommer ikke fram på denne statistikken. Slike saker vil likevel bli registrert blant sakene som i det vedlagte skjemaet, er betegnet som familievold.

NKVTS sin forekomststudie fra 2014 viser at kun en av tre som opplever vold i nære relasjoner tar kontakt med hjelpeapparatet. Dette innebærer at statistikken over voldsutsatte har store mørketall, og at tallene presentert over ikke gir et helhetlig bilde av voldsforekomsten i Grimstad.

8 Konsekvenser av vold

I NKVTS sin forekomststudie sammenlignes også funn fra andre lignende studier i inn og utland. Det kommer frem funn som viser at mennesker utsatt for vold og overgrep har økt utsatthet for psykiske helseproblemer, økt utsatthet for somatiske helseproblemer, suicidalitet, overvekt, tidlig død og medikamentbruk. I den nasjonale handlingsplanen trekkes det frem at vold kan ha store økonomiske konsekvenser for den utsatte, i form av at det i negativ grad påvirker muligheten til deltagelse i studier og arbeidsliv.

- Det er rimelig å anta at vold og overgrep påvirker et bredt spekter av livsområder relatert til psykisk og somatisk hele slik som funksjonsnivå, arbeidsevne, sosial støtte og livskvalitet.

Barn som er vitne til vold påvirkes direkte, og å være vitne til vold er minst like skadelig som å bli utsatt direkte for vold.^{xv} Dette viser viktigheten av et systematisk forebyggende arbeid for å forhindre at gravide, barn, unge og voksne utsettes for vold.

Alt det overnevnte kan vi på samfunnsnivå knytte til utgifter både i sosial- og trygdeytelser, samt kostnader knyttet til støtte- og behandlingstilbud som utsatte har behov for. Ved å forebygge og bekjempe vold sørger vi ikke bare for å øke livskvaliteten til innbyggerne i vår kommune, men det vil også kunne redusere samfunnskostnader og forbedre levekårsstatistikken.

9 Sårbare grupper

Alle som lever i vold inngår i en sårbar gruppe. Mennesker som lever i voldsrelasjonen er gjerne på grunn av belastningen dette medfører frarøvet nødvendig energi og ressurser det krever å søke hjelp og bryte ut av relasjonen. I samfunnet deles ofte innbyggere inn i barn, voksne og eldre, og det er alle disse denne planen skal gjelde for. Blant disse finner vi mennesker som på grunn av alder, funksjon eller andre sosiale forhold er spesielt sårbare. Disse gruppene har vi gitt en kort beskrivelse av, da det er grupper vi bør være spesielt oppmerksomme på. Sårbarhet handler ikke kun om sårbarhet i selve volden, men også om å befinne seg i en særlig sårbar situasjon, eller å ikke bli fanget tilstrekkelig opp av hjelpeapparatet.

9.2 Barn

Barn kan utsettes for vold i oppdragelsesøyemed, ulike grader av omsorgssvikt kan også betegnes som vold. I tillegg er det for et barn like skadelig å være vitne til vold, som å selv utsettes for volden. At barnet er vitne til vold mellom foreldre/foresatte/partner regnes derfor også som å utsette barnet for vold.

Å bli utsatt for vold som barn har alvorlige konsekvenser for barnets utvikling. NKVTS' forskning viser også at å bli utsatt for vold som barn øker risikoen for å bli utsatt for vold i voksen alder. NOU rapporten *Svikt og svik* (2017)^{xvi} avdekker at samarbeidet og samhandlingen rundt barn som utsettes for vold i dag ikke er tilstrekkelig.

Det ser dessverre ut til at det er en ganske utbredt tro på, eller holdning til, at barn tåler det meste og at sårene gror. Fra forskningen har vi nå en ganske stor kunnskap om hvor skadelig vold eller omsorgssvikt er for barns utvikling og tilpasning senere i livet. Vold har blant annet den effekten at det voldsutsatte barnet er hele tiden redd for ny vold, og dette hindrer lek og utvikling. Voldsutsatte barn strever dermed mere i sosiale sammenhenger, ved læring i skolen og ved regulering av egne følelser.^{xvii}

9.3 Ungdom

Seksuelle krenkelser blant ungdom er svært utbredt, og krenkelsene er grove. Ungdommene krenker hverandres grenser, og de blir utsatt fra krenkelser fra voksne med makt. De vet for lite om hva som er ulovlig, og forstår i for liten grad konsekvensene av det som skjer, viser en rapport fra Barneombudet.^{xviii}

Det er vanlig at foreldre setter grenser for sine barn som en del av barneoppdragelsen, men noen ganger settes det helt urimelig begrensninger. Negativ sosial kontroll kan handle om konflikter som handler om valg av venner, kjæreste, seksualliv, kjønnsidentitet eller seksuell orientering. Felles for alle som er utsatt for negativ sosial kontroll, uavhengig av kjønn og sosial bakgrunn, er at det handler om frihetsbegrensninger som bryter med rettighetene deres og norsk lov. Det finnes ikke forskning på omfanget av negativ sosial kontroll^{xix}

9.4 Eldre

NKVTS sin forekomststudie om vold og overgrep mot eldre i Norge (2017) avdekker at tall for vold og overgrep mot hjemmeboende personer etter fylt 65 år er nesten tilsvarende lik prosentandelen for befolkningen generelt, med ingen signifikante forskjeller mellom kjønnene.

Rapporten konkluderer med at voldsutsatte eldre i liten grad kontakter hjelpeapparatet, og at vold mot den eldre del av befolkningen er et usynlig samfunnsproblem.

Mennesker som er eldre og mennesker med funksjonsnedsettelse er særlig sårbare med tanke på at bli utsatt for vold. Denne sårbarheten skyldes ikke alene alder eller funksjonsnedsettelse, men i stor grad samfunnets tilpasning til hjelpetrengende mennesker, samt holdninger til, forståelse for, og hvor godt hjelpetilbudet er utviklet for den enkeltes funksjonsnedsettelse, påvirker graden av sårbarhet.^{xx}

For eksempel synes det å være et utbredt holdning at vold mot eldre hører til den private sfære, slik at folk vegrer seg mot å melde fra om slik vold.^{xxi}

Det viser seg at det er vanskeligere å avdekke overgrep mot eldre, enn mot for eksempel barn, fordi de er mer isolerte og lite synlige for resten av samfunnet. Normale aldersforandringer kan skjule eller forveksles med skader som skyldes vold. Overgrepsofferet er ofte lojal mot overgriper, og vil beskytte denne.^{xxii}

9.5 Mennesker i aktiv rus

Rusmiljøet er belastet med en økt risiko for vold, og halvparten av alle drap i Norge blir begått av rusede personer. Rapporten *Kan dem takke seg selv?*^{xxiii} beskriver at volden ofte skjer i en nær relasjon der den rusavhengige utsettes for vold av den som har tilgang til rusmidler. Dette gjør det også vanskeligere for den

rusavhengige å bryte relasjonen. Denne gruppen mennesker møter ofte fordommer i samfunnet, dessverre også fra hjelpeapparatet.

Det er også viktig å være oppmerksom på pårørende til mennesker i aktiv rus, da de ofte utsettes for vold av den rusmiddelavhengige.

9.6 Innvandrere

Mange innvandrere innretter seg etter det norske samfunnets lover, regler og verdier når de kommer hit. Noen jenter og gutter vokser derimot opp i Norge uten frihet til selv å bestemme over sitt eget liv, sin egen kropp eller hvem de skal gifte seg med. I noen samfunn blir kvinner sett på som annenrangs borgere og utsatt for vold, overgrep og sosial kontroll, leser vi i Handlingsplanen *Retten til å bestemme over eget liv (17)*.

Også innvandrere som gifter seg med nordmenn er en sårbar gruppe. For disse kan mangel på språk, sosial nettverk og kunnskap om rettigheter kan gjøre det ekstra vanskelig å komme ut av voldssituasjonen.

9.7 Personer med funksjonsnedsettelse

I *Mellom frihet og beskyttelse*^{xxiv} trekkes det frem at mennesker med psykisk utviklingshemming utsettes for minst like mye vold som befolkningen for øvrig. Også i denne gruppen er vold å regne som ett betydelig samfunnsproblem. Rapporten synliggjør at størstedelen av denne volden utøves av andre enn familiemedlemmer, men andre personer som over tid har fysisk nærhet og derfor en nær relasjon til offeret. Dette kan være naboer og venner, eller offentlige tjenesteytere i helse- og omsorgstjenester.

Under betegnelsen funksjonsnedsettelse regnes også mennesker med fysiske funksjonsnedsettelser. En fysisk funksjonsnedsettelse kan i tilfeller hindre den utsatte fra å både beskytte seg selv og oppsøke hjelp.

Særlig hjelpetrengende mennesker i omsorgsboliger og institusjoner utvikler nære bånd til ansatte, og kan utsettes for vold fra personale. For eksempel kan mennesker i institusjon utsettes for uverdigg behandling som følge av frustrasjon og maktesløshet overfor utfordrende atferd som vanskelig lar seg korrigere. Eksempler på dette er «*Beboere fratras selvbestemmelsesrett og verdighet. De kan bli neglisjert, latterliggjort, tvunget og isolert. Både fysiske og psykiske overgrep forekommer. Syke eldre blir overmedisinert for å bli mindre krevende, og sovemedisin blir skjult i maten*». Faktorer som øker risiko for vold og overgrep er holdninger til tvang i personalet/ledelse og hva slags stress ansatte opplever i jobbsituasjonen sin.

10 Oversikt over hjelpetilbud i Grimstad og på Agder

Nedenfor er en oversikt over tilbud både fra kommunen og andre instanser i vår region. Vi minner i tillegg om Grimstad kommunes oversikt over tiltak og tjenester til barn, unge og familier.

10.1 Alarmtelefonen for barn og unge

Telefon 116 111

Barnevernvakta i Kristiansand er tildelt oppdrag fra Barneombudet og har etablert alarmtelefon/nødnummer for barn og unge, Alarmtelefonen, som en del av landets kommunale barnevern. Bemannet sentral fra kl. 15:00 til 08:00 hver dag samt helligdager og helger. Alarmtelefonen skal håndtere telefoner, SMSer og E-post. Problemområder som ulike former for vold, overgrep eller omsorgssvikt. Samarbeid med politiet er viktig.

10.2 Alternativ Til Vold Arendal (ATV)

Telefon 46 88 94 95

ATV tilbyr behandling til alle medlemmer av familien; både utøvere av vold, voldsutsatte voksne og barn, og ungdommer med volds- og aggresjonsproblemer.

10.3 Barnevernet i Grimstad

Telefon 37 25 03 00

Barnevernet vil gjerne hjelpe tidlig, før det blir akutt, slik at det ikke blir vonde situasjoner for barn og familier. Som regel er det best at barn får vokse opp i sitt eget hjem. Barnevernet skal derfor alltid først vurdere om det er mulig å hjelpe mor eller far og hjelpe familien med å fungere bedre. Barnevernet i Grimstad er skolert til å bruke Den Dialogiske Samtalemotoden (DCM), som er utviklet av politiet til avdekkende samtaler med barn. Er du bekymret for et barn eller en ungdom, skal du kontakte barnevernet. Barn og ungdom kan selv ta kontakt

10.4 Barn som pårørende

Grimstad kommune har rutiner for hvordan ansatte i kommunen skal håndtere situasjoner der barn er pårørende. Det er mange årsaker til at barn er pårørende eller at hverdagen blir vanskelig. Å være vitne til vold kan være en slik årsak.

10.5 Barn ut av foreldrekonflikten

Telefon Arendal 37 00 57 80. Kristiansand 38 10 43 10

Barn ut av foreldrekonflikten er et gruppetiltak ved Familievernkontorene i Agder som retter seg mot foreldre med barn i alderen 4 – 16 år og som lever i høy konflikt etter samlivsbrudd. Målsettingen med tiltaket er å dempe konfliktnivået, slik at barna kan oppleve et samarbeidsklima mellom foreldre som gir utviklingsstøtte og trygghet.

10.6 Forebyggende politiarbeid

Telefon 02800

Politiet kan bistå i forebyggende arbeid ved å holde foredrag om enkelttema, og drive råd og veiledning. Ta kontakt med Agder Politidistrikt.

10.7 Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll

Telefon 47 80 90 50

Kompetanseteamet er et nasjonalt tverretatlig fagteam som bistår hjelpeapparatet i konkrete saker som omhandler tvangsekteskap, kjønnslemlestelse eller andre former for æresrelatert vold.

10.8 Familiesenteret i Grimstad

Telefon 37 25 06 25

Familiesenteret er kommunens lavterskel tilbud til barn, unge, deres foreldre og øvrig nettverk. Senteret tilbyr rådgivning til familier med utgangspunkt i barnas situasjon, og er sentrale i kommunens satsing på kurs for foreldre som ICDP og Bryt Voldsarven. Familiesenteret har god kompetanse og lang erfaring med å jobbe med voldsproblematikk i familier. Familiesenteret er med i familievoldsteamet, og samarbeider tett med barnevern, politi, krisesenter, ATV og andre relevante tjenester.

10.9 Foreldreveiledning

Telefon 37 25 03 00

Kommunen har en rekke tilbud innen foreldreveiledning. Eksempler på dette er foreldreveiledningsprogram som ICDP (International Child Development Programme) og TIBIR (Tidlig innsats for barn i risiko) som inneholder individuelle oppfølging gjennom PMTO-terapi (Parent Management Training-Oregon) eller TIBIR-foreldrerådgivning. Det kan være i form av PMTO-foreldregruppekurs, TIBIR-sosial ferdighetstrening for barn og TIBIR-konsultasjon til ansatte i barnehage og skole. Både Krisesenteret, Helsestasjon og forebyggende tjenester tilbyr disse. Barnevernet tilbyr også foreldre veiledning.

10.10 Konsultasjonsteamet

Telefon Fagteam Arendal Bufetat 46 61 79 00

Konsultasjonsteamet i Agder er et tilbud til dem som arbeider med barn. Representanter for barnevern, skoler, barnehager, PPT, helsestasjon, fastleger og andre kan drøfte sin bekymring for om barn kan ha vært utsatt for overgrep og få råd om hvordan håndtere saken videre.

10.11 Minoritetsrådgiver

Telefon 24 16 88 00 IMDi Sør 95 41 79 36

Minoritetsrådgivere fra IMDi finnes ved et utvalg skoler, den nærmeste finnes i Kristiansand. De har spesiell kompetanse om problemstillinger knyttet til tvangsekteskap og æresrelatert vold. Minoritetsrådgiverne jobber med å gi råd og veiledning til enkeltelever, heve kompetansen om tvangsekteskap, og tilgrenset problematikk i videregående skole, i ungdomskolen og blant foreldre.

10.12 Pensjonistforbundet

Telefon 94 85 60 04

Bekymringstelefonen for eldre.

10.13 Reform ressursenter for menn

Telefon 22 34 09 60

Mannstelefonen er landets eldste telefontjeneste spesielt rettet mot menn. Telefonen tar imot henvendelser fra menn som sliter.

10.14 Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)

Telefon 38 07 11 77 (Kristiansand)

SEIF er en frivillig og uavhengig organisasjon med medarbeidere fra forskjellig kultur- og språkbakgrunn. De har absolutt taushetsplikt. SEIFs målgruppe er innvandrere og flyktninger både nyankomne og de med mange års botid. Ungdom i fare for tvangsekteskap, æresrelatert vold, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll. Familier med barn med nedsatt funksjonshemming m.m.

10.15 Støttesenteret mot seksuelle overgrep (SMSO)

Telefon 38 07 11 11

SMSO gir tilbud til menn og kvinner som har vært utsatt for seksuelle overgrep som barn og som voksen og til pårørende til utsatte, og er et lavterskeltilbud. Bruker trenger ikke henvisning, det skrives ikke journaler, og senteret bruker slik det best passer den enkelte. Tilbudene er gratis.

10.16 Statens barnehus

Telefon 99 25 71 61

Barnehuset ligger i Kristiansand og er et tilbud til barn og ungdom som kan ha vært utsatt for, eller vært vitne til vold eller seksuelle overgrep, der det foreligger en politianmeldelse. Tilbudet er også for voksne med en psykisk utviklingshemming. Statens Barnehus gir også råd og veiledning til privatpersoner og offentlige instanser i anonyme saker som er uavklarte.

10.17 Stine Sofies Stiftelse

Telefon 37 29 40 90

Stine Sofies Stiftelse tilbyr undervisning og foredrag for barn fra førskolealder, foreldre og fagpersoner. Barna skal vite hva som er lov og hva som ikke er lov, og alle voksne skal tørre å snakke med barn om vold og overgrep - samt melde fra dersom de er bekymret for et barn.

10.18 Vern for eldre (Nasjonal ressurscenter)

Telefon 800 30 196 (Nasjonal kontakttelefon)

I kontakttelefonen møter man fagfolk som har tid til å lytte og som har kunnskap om og forståelse av hva overgrep og krenkelser mot eldre innebærer. De gir støtte, råd og veiledning og informerer om aktuelle hjelpeinstanser ved behov.

10.19 Østre Agder Krisesenter

Telefon 37 01 32 80

Krisesenteret er et akutt, midlertidig botilbud til alle som er blitt utsatt for vold i nære relasjoner. Krisesenteret tilbyr også dagsamtaler til kvinner eller menn som er blitt eller blir utsatt for vold, men som ikke bor på krisesenteret. Krisesenteret gir råd og veiledning og noen å prate med, hjelp til å bearbeide voldsopplevelser og annen veiledning.

11 Våg å se – tør å spørre!

Hvert enkelt individ har ulike reaksjonsmønstre og vil i ulik grad klare å skjule symptomer og volden de utsettes for. Volden kommer som beskrevet også i mange ulike former der flere, som psykisk og latent vold, kan være omtrent umulig å se. Om du tør å spørre, så tør folk å svare, er erfaringen fra politi og hjelpeapparatet. Vi vil presisere at punktene under ikke er et fasitsvar eller en beskrivelse av hver enkelt som opplever vold i nære relasjoner.

Generelle tegn på vold

- Sår og blåmerker, brann- og kuttskader, gjerne flere steder på kroppen
- Skadeomfanget stemmer ikke med oppgitt hendelse
- Ingen ulykke eller hendelse som kan gi skade blir oppgitt
- Oppgitt hendelse eller skade på barn passer ikke med barnets utviklingsnivå
- Endring av forklaring på eller ulik forklaring på skade fra forskjellige personer
- Avtaler endres ofte
- Partner er ofte med på avtalene
- Personen eller familien motsetter seg hjelp som krever innsyn i familien
- Hyppige legebesøk / innleggelse på sykehus med diffuse symptomer
- Reaksjoner ved berøring
- Sosial tilbaketrekking, isolasjon
- Lav selvtillit, selvbekreidelse og skyldfølelse
- Endring i sinnstemning, økt tristhet, nummenhet, økt irritasjon og sinne
- Angst, frykt og depresjoner
- Konsentrasjons- og hukommelsesvansker
- Sen utvikling psykisk og fysisk (barn)
- Søvnløshet og spiseproblemer
- Selvskading
- Bruk av rusmidler
- Problemer i samspillet med omgivelsene
- Ensomhet, følelse av å være helt alene

Tegn på omsorgssvikt/vanskjøtsel

(barn, eldre, personer med funksjonsnedsettelse mv)

- Preget av dårlig stell og pleie
- Uegnet påkledning
- Dårlig tannstatus
- Dårlig, manglende eller feil ernæring
- Manglende medisinsk oppfølging
- Manglende tilsyn som resulterer i skader
- Omsorgspersoner med rusvansker
- Lite emosjonelt tilgjengelige foreldre/pårørende

Barn som er utsatt for seksuelle overgrep

- Endringer i atferd eller sinnstemning
- Seksualisert atferd
- Utagerende eller «pleasende» adferd
- Sårhet, smerter i underliv
- Gjentatte urinveisinfeksjoner, utflod, blod
- Angst, sinne
- Konsentrasjonsvansker
- Psykosomatiske plager
- En kan se fysiske tegn, men i de fleste tilfeller etterlater ikke seksuelle overgrep fysiske spor eller forandringer

Om du har en mistanke, så spør vedkommende! Ressursen dinutvei.no bemerker at å stille direkte spørsmål om vold, voldtekt eller andre seksuelle overgrep, enten hendelsene pågår nå eller ligger tilbake i tid, kan være en viktig støtte for den utsatte.

Å bli spurt kan oppleves som å bli sett.

12 Ha mot til å handle!

12.1 Privatpersoner

Til deg som er voksen:

Har du mistanke om at mennesker utsettes for vold eller seksuelle overgrep, eller er vitne til dette? Ta bekymringen på alvor!

Rådfør deg med fagfolk:

- Barnevernet i Grimstad: 37 25 03 00
- Barnevernsvakta (kveld, natt): 38 07 54 00
- Agder Politi: 02800
- Østre Agder Krisesenter: 37 01 32 80
- Alternativ til vold Arendal: 46 88 94 95

Nettside vi anbefaler: dinutvei.no

Til deg som er barn/ungdom:

Har du mistanke om at en venn eller medelev utsettes for vold eller seksuelle overgrep, eller er vitne til dette. Ta bekymringen på alvor!

Ta kontakt med en voksen du stoler på, for eksempel lærer eller helsesøster, eller ring hele døgnet til:

- Familiesenteret i Grimstad 37 25 06 25
- Barnevernvakta 38 07 54 00
- Politi 02800
- Alarmtelefonen for barn og unge 116 111

Her kan du ringe og få råd. Du trenger ikke si hvem du er.

Nettside vi anbefaler: ung.no/vold/

Du kan drøfte bekymringen din anonymt! Som privatperson er du ikke bundet av samme regelverk som en offentlig ansatt. Men avvergeplikten er lik for alle.

Å melde fra er ikke å sladre, men å bry seg!

12.2 Ansatte

Alle ansatte i Grimstad kommune er personlig ansvarlig for å melde fra til politiet og/eller barnevern ved mistanke/bekymring om at et barn eller en ungdom er utsatt for vold eller seksuelle overgrep.

Drøft bekymringen med kolleger og din leder.

Kontakt for råd og veiledning:

- Barnevernet i Grimstad 37 25 03 00
- Familiesenteret i Grimstad 37 25 06 25
- Agder Politi 02 800

- Konsultasjonsteamet i Agder: 466 17 930
- Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse: 47 80 90 50
- Barnehuset i Kristiansand: 992 57 161

Ved mistanke om at vold/seksuelle overgrep utøves av foreldre/omsorgspersoner skal disse ikke informeres om at melding sendes barnevernet.

Det er viktig å ivareta barns sikkerhet. Ved å informere foreldre om vår mistanke kan vi risikere å utløse ny eller alvorligere vold mot barnet, og vi kan risikere at barnet blir instruert til å ikke fortelle noe til oss hjelpere.

Det er barneverntjenesten eller politiet som vurderer om og når omsorgspersoner skal informeres.

Har du mistanke om eller er bekymret for at en voksen/eldre utsettes for vold og/eller overgrep?

Drøft bekymringen med kolleger og din leder.

Kontakt for råd og veiledning:

- Politiet 02 800
 - Familievernkontoret i Aust-Agder 37 00 57 80
 - Østre Agder Krisesenter 37 01 32 80
- Vern for eldre 80 03 01 96

13 Handlingsveiledere

Det er laget tre handlingsveiledere til denne handlingsplanen, som skal fungere som arbeidsverktøy og veileder der det er mistanke om vold i nære relasjoner – én omhandler voksne, én omhandler barn og én omhandler eldre.

Handlingsveilederne er utformet trinnvis, der vi starter på hva vi **ser**, går videre til hvordan vi **spør** om vold og hvordan vi **avklarer** det vi blir fortalt. Etter avklaring kommer **handling**, her er det listet opp konkrete tiltak som må iverksettes, også med fokus på saker av akutt grad (handling må skje umiddelbart), samt kontaktinformasjon til de ulike instansene som skal kontaktes.

Hver situasjon vil oppleves forskjellig, og handlingsveilederne er ment som en veileder for fremgangsmåte ved mistanke om vold i nære relasjoner. Det viktigste du som offentlig ansatt, kollega eller venn kan gjøre, er å **våge å se, tørre å spørre** og ha **mot til å handle**. Vis at du bryr deg, at du har tid til samtalen og at du ønsker å hjelpe.

Handlingsveilederne følger på de neste sidene. De er trykket opp i A4-format og fås ved henvendelse til Servicesenteret på Rådhuset i Grimstad. Du vil også finne dem i utskrifts vennlig PDF-format (A4) på kommunenes nettside grimstad.kommune.no/vold

13.1 Handlingsveileder voksen

Hva gjør jeg som ansatt, kollega eller venn - VED MISTANKE OM VOLD I NÆRE RELASJONER?

SE

- Sår og blåmerker
- Brann- og kuttskader
- Selvskadning
- Svimmelhet
- Konsentrasjonsproblemer
- Søvn- og spiseproblemer
- Uro og utagerende adferd
- Unnvikethet
- Nedstemthet, isolasjon
- Irritabilitet
- Avtaler endres ofte
- Personen motsetter seg hjelp som krever innsyn i familien
- Partner er ofte med på avtalene
- Hyppige legebesøk med diffuse symptomer
- Reaksjoner ved berøring
- Bruk av rusmidler

Volden kan ha mange ansikter – den kan være fysisk, psykisk, seksuell, økonomisk eller handle om omsorgssvikt.
Følg intuisjonen din!

SPØR

Prøv å få til en dialog slik at volden erkjennes.

Start gjerne med:
- Jeg har lagt merke til at...

Beskriv så det du ser:
- det virker som du ofte er mye borte fra jobb.
- du virker sliten.
- du har blåmerker på armen.

Fortsett med:
- Dette gjelder kanskje ikke deg, men min erfaring er at mange som ikke har det så greit hjemme kan få sårne plager.
Hva tenker du om det?
- Hvordan har du det hjemme?

Tips!
- Prøv å unngå å bruke ordet vold
- Still åpne spørsmål (ikke ledende)
- Benytt aktiv lytting, som *hmm...*, *fortell mer om det...*, *beskriv, hva gjorde du, hvor var du, hvordan opplevdes det osv.*
- Gjenta nøkkelord i det som blir sagt
- Unngå vurderinger av det som har skjedd som *oi, så forferdelig osv*

AVKLAR

Hvordan arter volden seg?

- Slag, trusler, seksuell tvang
- Lugget, brent, ydmyket eller latterliggjort
- Manglende råderett over egne penger
- Nektes kontakt med familie og venner
- Ødelegger ting vedkommende er glad i
- Kjøledyr som mishandles
- Tvangsekteskap, kjønnslemlestelse

Hvor alvorlig er volden?

- Når skjedde dette siste gang?
- Beskriv hva som skjedde.
- Er du redd noe skal skje fremover?
- Er det fare for liv og helse for deg selv eller barna dine?
- Har du tidligere vært i kontakt med politiet eller krisesenter?

Risikofaktorer

Samlivsbrudd, tidligere voldsepisoder, tilgang til våpen, arbeidsledighet, økonomiske vansker, sykdom og rusavhengighet kan bety økt risiko for grov vold og partnerdrap. Politi og krisesenter bør kontaktes.

- ✓ Be den voldsutsatte skrive ned hva som har skjedd og skjer, med angivelse av tid og sted.

Handlingsveilederen er en del av Grimstad kommunes *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner*

Mer info på www.grimstad.kommune.no/vold

Side 1

HANDLE

AKUTTE SITUASJONER

Ved alvorlige trusler eller fysiske skader etter vold og overgrep:

- ✓ **Ring politiet** for å forhindre nye akutte overgrep! Fortell hva du har sett og hvorfor du er redd for nye overgrep (avvergeplikten). Den voldsutsatte kan anmelde overgrepet eller politiet kan ta ut offentlig påtale.
- ✓ Ved mistanke om voldtekt kontaktes **Overgrepsmottaket i Kristiansand** eller **Legevakta i Arendal** for undersøkelse og sporsikring. Unngå kroppsvask før undersøkelsen.
- ✓ Tilby den voldsutsatte å ta kontakt med **Østre Agder Krisesenter**

HVA GJØR DU?

Målet er å motivere den voldsutsatte til å kontakte hjelpeapparatet.

- ✓ **Anonyme drøftinger**
Er du usikker på hva du skal gjøre, kan du drøfte saken anonymt med krisesenter eller politi.
Ring og avtal en time for en samtale med fagpersoner på krisesenteret
- ✓ **Informasjon om hjelpetilbudet til den voldsutsatte**
Hjelp den voldsutsatte med å finne informasjon om hjelpeapparatet!

OBS! Har barn vært vitne til volden?

Send bekymringsmelding til barnevernet. Å være vitne til vold har like alvorlig effekt for barn som å selv bli utsatt for vold.

- ✓ **Veiledningssamtale på krisesenteret**
Inviter den voldsutsatte med til en samtale på krisesenteret. Krisesenteret kan hjelpe til med å vurdere sikkerheten, om forholdet skal anmeldes og gir råd og veiledning om veien videre for å stoppe volden.

Ikke alle trenger bo på krisesenteret. Voldsutsatte kan få jevnlig veiledningssamtaler i en vanskelig fase.

Du kan også som ansatt i hjelpeapparatet invitere krisesenteret med i møte med den voldsutsatte.

AVVERGEPLIKT

Alle har en personlig plikt til å anmelde eller på annen måte avverge og hindre straffbare forhold.

Avvergeplikten (§ 198) inntreffer ved straffbare forhold og er et personlig ansvar, uten hensyn til taushetsplikten.

AKUTT – DØGNÅPNE VAKTTELEFONER

- Politi: 02800
- Østre Agder Krisesenter: 37 01 32 80
- Overgrepsmottaket i Agder (over 14 år): 38 07 34 00
- Legevakta i Arendal: 116 117

SAMTALER, RÅD OG VEILEDNING dagtid

- Familievernkontoret i Aust-Agder: 37 00 57 80
- Alternativ til vold Arendal: 46 88 94 95
- Østre Agder Krisesenter: 37 01 32 80
- Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse: 47 80 90 50
- Barnevernet: 37 25 03 00

Mer info finner du på www.grimstad.kommune.no/vold eller nasjonal veiviser www.dinutvei.no

Side 2

13.2 Handlingsveileder barn

Hva gjør jeg VED MISTANKE OM VOLD OG SEKSUELLE OVERGREP MOT BARN? - for deg som jobber med barn, er offentlig ansatt eller nabo

SE

- Blåmerker, gjerne flere steder på kroppen
- Brann- og kuttskader
- Svimmelhet
- Søvn og spiseproblemer
- Vondt i magen
- Uro og irritabilitet
- Tristhet og tilbaketrekking
- Utagerende eller «pleasende» adferd
- Reaksjoner ved berøring
- Sårhet, smerter i underliv
- Gjentatte urinveisinfeksjoner, utflod, blod
- Seksualisert adferd
- Selvskading
- Hyppige legebesøk og innleggelse på sykehus (med diffuse symptomer)

SPØR

Prøv å spørre om hva som har skjedd, mens du samtidig ivaretar barnet. Bruk barnets egne ord, vær nysgjerrig og utforskende i spørsmålene. Det holder at du avdekker utdø - du trenger ikke la barnet gå inn i mye detaljer.

Start gjerne med:

- Jeg har lagt merke til at...

Beskriv så det du ser:

- du ofte har vondt i magen
- du virker trøtt/trist
- du har blåmerker på armen.

Tips!

- ✓ Gjenta det barnet sier.
- ✓ Still åpne spørsmål (ikke ledende)
- ✓ Bruk støtteord som *hmm...*, *ja*, *fortell*, *fortell mer*
- ✓ Spør gjerne flere ganger, si: *Jeg er her og kom innom hvis du vil snakke med meg.*
- ✓ Avtal et nytt møte med barnet.

Volden kan ha mange ansikter – den kan være fysisk, psykisk, seksuell, eller handle om omsorgssvikt. Den kan også handle om frykt for ny vold eller for at ting blir ødelagt. Følg intuisjonen din!

Vold og overgrep kan skje i alle familier, uavhengig av sosial bakgrunn. Prøv å se bak fasaden!

Husk: Å være vitne til vold har like alvorlig effekt på barn som å selv bli utsatt for vold

AVKLAR

Et barn kan fortelle om hendelser hjemme litt plutselig, for eksempel i en samlingsstund, i frikvarter osv. Inviter da barnet til samtale.

- Da du sa det ... tidligere i dag, hva mente du da?
- Jeg har ikke vært der, fortell så godt du kan...
- Hva skjer videre da?
- Du har fortalt meg om...

Utvis varsomhet og ikke spør for detaljert, det er politiet eller barnehusene som foretar avhør av barnet og ønsker være den første som spør barnet om detaljene. Få barnet til å fortelle åpent!

Når barnet er ferdig med sin fortelling, bekreft det barnet har sagt, og tydeliggjør at det hun/han har sagt er viktig. **Ikke lov barnet at du ikke skal si det til noen.** Forklar at du må snakke med noen andre voksne om det barnet har fortalt.

HVA GJØR DU?

- ✓ Noter ned det som barnet har fortalt, så ordrett som mulig. Dokumentasjon er viktig, skriv "mor sier...", "barnet forteller..."
- ✓ Du kan drøfte saken anonymt med barnevern, krisesenter, politi eller konsultasjonsteamet
- ✓ Drøft gjerne den konkrete saken med leder og/eller kollega, der dere sammen legger en plan over hvem som gjør hva på hvilket tidspunkt (akutte tiltak, bekymringsmelding, henvise til hjelpeapparat).
- ✓ **NB!** Ved mistanke om vold og overgrep mot barn skal **IKKE** foresatte kontaktes. Unntatt er de tilfellene der foresatte ikke er mistenkt.

Side 1

HANDLE

AKUTT

Når du har grunn til å tro at et barn utsettes for vold eller overgrep eller kommer til å bli utsatt for det, har du avvergeplikt.

- ved fysiske skader
- ved symptomer etter psykisk vold
- ved alvorlige trusler
- ved mistanke om seksuelle overgrep
- når barnet viser redsel for å gå hjem
- når barnet blir hentet av ruset foreldre
- ved mistanke om nært forestående/ gjennomført kjønnslemlestelse eller tvangsekteskap

- ✓ **Varsle politiet umiddelbart.**
- ✓ **Varsle Barnevernet / barnevernvakta samtidig**

Ved synlige skader, ta gjerne bilder. Vurdér om barnet skal til lege for å sikre bevis.

Din plikt er selve varslingen. Politiet vil etterforske og sørge for avhør ved barnehusene.

NB! Ved mistanke om vold og overgrep mot barn, skal **IKKE** foresatte kontaktes, unntatt de tilfellene der foresatte ikke er minstenkt.

Vær oppmerksom på at faktorer som samlivsbrudd, arbeidsledighet, sykdom, trygd og rusmisbruk i familien kan bety økt risiko for alvorlig vold.

AVVERGEPLIKT

Alle har en personlig plikt til å anmelde eller på annen måte avverge og hindre straffbare forhold. Avvergeplikten (§ 19B) inntreffer ved straffbare forhold og er et personlig ansvar, uten hensyn til taushetsplikten.

HVA GJØR DU VED MISTANKE OM AT ET BARN ER VITNE TIL VOLD ELLER UTSETTES FOR VOLD ELLER SEKSUELLE OVERGREP?

- ✓ **Bekymringsmelding sendes barnevernet**
Den skal inneholde: Personalia, årsaken til bekymring, beskrivelse av hva du har sett, hørt, observert, og når. Oppgi kontaktperson og hva som allerede er gjort.

Meldingen sendes i samarbeid med leder. Hvis leder motsetter seg å signere, har du et selvstendig ansvar for å sende meldingen med din underskrift.

Barnevernet gir melder den tilbakemelding når melding er mottatt og undersøkelsen er avsluttet. Som venn eller nabo får du kun vite om meldingen er mottatt.

Husk!

Du skal kun melde fra om din bekymring. Det er barnevernet som undersøker saken og avgjør videre tiltak.

- ✓ **Anonyme drøftinger**

Er du usikker? Ring barnevernet for å drøfte saken anonymt. Møter du barn gjennom jobben din kan du også kontakte Konsultasjonsteamet i Agder for å diskutere bekymringen din med fagpersoner.

MELDEPLIKT

Du har en selvstendig plikt til å melde fra til barnevernet ved mistanke om vold.

HVIS SAKEN ER HENLAGT, MEN VOLDEN FORTSETTER?

- ✓ **Ny melding til barnevernet**
Meld forholdet på nytt til barnevernet, som i mellomtiden kan ha mottatt flere bekymringsmeldinger.
- ✓ **Informasjon om hjelpetilbudene til hjemmet**
Gi elever og foreldre informasjon om vold i nære relasjoner og hjelpetilbudene. Send med brosjyrer hjem eller del ut på foreldremøter.

VIKTIGE TELEFONNUMMER I GRIMSTAD - AKUTT

- Politi: 02800
- Barnevern: 37 25 03 00 (dagtid - kommunens sentralbord)
- Barnevernvakta: 38 07 54 00 (ettermiddag, kveld, natt)
- Østre Agder Krisesenter: 37 01 32 80 (døgnåpen telefon)
- Overgrepsmottaket i Agder: (over 14 år) 38 07 34 00

SAMTALE, RÅD, VEILEDNING på dagtid

- Helsepsykeleier: Kontakt helsepsykeleier på skolen eller helsestasjonen på telefon 37 25 03 86
- Familievernkontoret: 37 00 57 80
- Konsultasjonsteamet i Agder: 466 17 930
- Grimstad Familiesenter: 37 25 06 15
- Østre Agder Krisesenter: 37 01 32 80 (døgnåpen telefon)

Handlingsveilederen er en del av Grimstad kommunes *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner* - Mer info på www.grimstad.kommune.no/vold

Side 2

13.3 Handlingsveileder eldre

Hva gjør jeg VED MISTANKE OM VOLD OG SEKSUELLE OVERGREP MOT ELDTRE?

- for deg som jobber med eldre, er offentlig ansatt, pårørende eller nabo

SE

- Depresjon, forvirring, angst og søvnmangel
- Spiseproblem og vekttap
- Vannskjøselse av seg selv
- Sprikende forklaringer på hendelser
- Fall og benbrudd
- Økt etterspørsel etter medisiner
- Sosial isolasjon
- Merker på kroppen og klærne
- Endring i økonomi
- Uvanlig pengebruk
- Endring av testamente
- Mangler eiendeler og verdipapirer
- Hjelpeløshet og resignasjon
- Unngår kontakt med omsorgsgiver

Vold og overgrep mot eldre er enkeltstående handlinger, gjentatte handlinger eller mangler på riktige handlinger som forårsaker skade, nød eller lidelse hos en eldre person. Overgrep skjer i et forhold hvor det i utgangspunktet er en forventning om tillit.

Handlingene kan være fysiske vold, seksuelle og psykiske overgrep, økonomiske, strukturelle eller materielle overgrep samt omsorgssvikt.

Voldsutøveren kan være ektefelle/samboer, voksne barn, svigerbarn, barnebarn, andre slektninger, nære personer, naboer, venner, institusjoner eller helsepersonell.

SPØR

Prøv å spørre om hva som har skjedd, samtidig som den eldre personen opplever seg ivaretatt av deg. Prøv å bruke den eldre sine egne ord, og vær nysgjerrig og utforskende i spørsmålene.

Start gjerne med:

- *Jeg har lagt merke til at...*

Beskriv så det du ser:

- *Har du opplevd krenkelser og trusler som mange eldre opplever?*
- *Er du redd for eller plaget av noen du kjenner godt?*
- *Har noen begrenset deg i kontakt med andre?*
- *Bestemmer du over egne penger?*
- *Hva skjer når du og den som hjelper deg er uenige?*
- *Har noen presset deg til å gjøre noe du ikke vil?*
- *Har noen hindret deg i å få nødvendig hjelp?*
- *Føler du deg trygg i eget hjem?*

Tips!

- Prøv å unngå å bruke ordet vold
- Still åpne spørsmål (ikke ledende)
- Benytt aktiv lytting, som *hmm...*, *fortell mer om det...*, *beskriv, hva skjedde, hva gjorde du, hvor var du, hvordan opplevdes det osv?*
- Gjenta det som du opplever er nøkkelord i det som blir sagt
- Unngå vurderinger som kan være til belastning for den eldre som *oi, så forferdelig osv*

AVKLAR

Veldig ofte vil oppførselen til en eldre person, selv om de har forvirring, fortelle deg at noe er galt. Selv med demens kan folk ofte gjøre følelser kjent, hvis du tar deg tid til å lytte, observere og være oppmerksom. Der er kapasiteten til å tro den eldre personen, uten å se hva som skjer, som vil øke potensialet for å oppdage og reagere på det når det skjer.

Hvordan arter volden seg?

- Kutt, snøringer, punksjonssår, åpne sår, blå merker, velter, misfarging, svarte øyne, brannskader og brudd på hodeskallen.
- Hjelpeløshet – nøling med å snakke åpent. Forvirring eller desorientering. Uforklarlig frykt.
- Underernært eller dehydrert.
- Ubehandlet medisinsk tilstand eller over-, underdosering av medisiner.
- Uventet veneral sykdom eller kjønnsinfeksjoner.
- Isolert fra venner og familie av omsorgsperson(er).

Hvor alvorlig er volden?

- *Når skjedde dette siste gang?*
- *Fortell hva som skjedde*
- *Er det noe du er redd for skal skjje igjen eller noe som plager deg?*
- *Er du redd for dit liv eller for andre mennesker?*
- *Har du tidligere fortalt andre om dette eller tidligere fått hjelp for dette?*

Side 1

HANDLE

Overgrep og vold mot eldre skjer helst i den private sfæren, og utøveren er som regel en person som står vedkommende nær, og ofte er den eldre avhengig av overgriperen. Vold mot eldre skjer gjerne i eget hjem, på besøk hos slektninger, på sykehus og institusjoner. Overgrep blir ofte forbundet med skyld og skam og kan være vanskelig å snakke om.

Hvis du mistenker seksuelle overgrep, må du IKKE vaske den eldre personen eller klærne. IKKE la tiden gå forbi mens du tenker på handlingsforløpet. Ring politiet med en gang da de er eksperter og vil ha ferdighetene, kompetansen og utstyret til å gå riktig og sensitivt frem.

AKUTT

Det er forskjell mellom et valgt mønster av atferd fra en eldre person, og handlinger fra andre som forårsaker en forverring av en eldre persons omstendigheter og tilstand. Hvis du er bekymret for eller har grunn til å tro om alvorlige trusler eller fysiske skader om vold og overgrep, kan du kontakte:

- Politiet for å forhindre nye akutte overgrep.
- Fortell hva du har observert og hvorfor du er bekymret for nye overgrep (avvergeplikten).
- Den voldsutsatte kan også anmelde overgrepet eller politiet kan ta ut offentlig påtale.

Ved mistanke om seksuell overgrep/voldtekt kontaktes **Overgrepsmottaket i Kristiansand** eller **Legevakta i Arendal** for undersøkelse og sporsikring. Unngå kroppsvask før undersøkelsen.

Tilby den voldsutsatte å ta kontakt med Østre Agder Kriksesenter.

AVVERGEPLIKT

Alle har en personlig plikt til å anmelde eller på annen måte avverge og hindre straffbare forhold. Avvergeplikten (§ 198) inntreder ved straffbare forhold og er et personlig ansvar, uten hensyn til taushetsplikten.

Ved mistanke om at eldre utsettes for vold, krenkelser eller seksuelle overgrep er målet å motivere den eldre til å kontakte eller motta hjelp fra hjelpeapparatet.

Anonyme drøftinger

Er du usikker på hva du skal gjøre, kan du drøfte saken anonymt med krisesenter eller politi.

Ring og avtal en time for en samtale med fagpersoner på krisesenteret.

Som ansatt i hjelpeapparatet i kommunen kan du drøfte det med din leder eller kollega.

Informasjon om hjelpetilbudet til den voldsutsatte

Hjelp den voldsutsatte med å finne informasjon om hjelpeapparatet eventuelt hjelp med kontakt til hjelpeapparatet.

Veiledningssamtale på/med krisesenteret

Inviter den voldsutsatte eldre med til en samtale på krisesenteret. Som ansatt i hjelpeapparatet kan du invitere krisesenteret med i møte med den voldsutsatte eldre personen. Krisesenteret kan hjelpe til med å vurdere sikkerheten, om forholdet skal anmeldes og gir råd og veiledning om veien videre for at volden kan bli stoppet.

VIKTIGE TELEFONNUMMER

AKUTT – DØGNÅPNE VAKTTELEFONER

- Politi: 02800
- Østre Agder Krisesenter: 37 01 32 80
- Overgrepsmottaket i Agder: 38 07 34 00
- Legevakta i Arendal: 116 117

SAMTALER, RÅD OG VEILEDNING på dagtid

- Familievernkontoret i Arendal: 37 00 57 80
- Alternativ til vold Arendal: 46 88 94 95
- Østre Agder Krisesenter: 37 01 32 80
- Fylkesmannen: 37 01 75 00
- Fastlegen til den eldre personen
- Hjemmetjenesten i Grimstad kommune: 480 31 443
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS): 22 59 55 00
- Regionalt ressursenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS): 22 58 60 00
- Vern for eldre – nasjonal kontaktteltelefon: 800 30 196
- Østre Agder Krisesenter: 37 01 32 80 (døgnåpen telefon)

Handlingsveilederen er en del av Grimstad kommunes *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner* - Mer info på www.grimstad.kommune.no/vold

Side 2

14 Nettressurser

Det finnes en rekke nettbaserte verktøy og tiltak som kan benyttes i forebyggende arbeid, som ikke er tatt med som direkte tiltak i handlingsplanens tiltaksliste. Disse kan hjelpe kommunens tjenester med å gjennomføre tiltakene, og gi et helhetlig tilbud.

Oversikt med hyperlenker finner du på www.grimstad.kommune.no/vold

14.1 For alle

- [Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress](#) - forskning og rapporter
- [Dinutvei.no](#) - Nasjonal veiviser til hjelpetilbud, informasjon og kunnskap om vold i nære relasjoner, voldtekt og andre seksuelle overgrep. Her finner du også en spørsmål-svartjeneste hvor du som stiller spørsmål er anonym.
- [Hvorlite.no](#) - Politiets informasjonsside om vold i nære relasjoner

14.2 For deg som jobber med barn og unge

- **Kunnskapsgrunnlag** – Metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge. Rapport finnes hos [Helsedirektoratet](#)
- **SNAKKE** er et opplæringsprogram for deg som arbeider med å snakke med barn og unge, utarbeidet av RVTS. Her kan du øve og trene på å avklare hvordan barnet har det. Tilgjengelig på [Snakkemedbarn.no](#)
- [Jegvilvite.no](#) - Først og fremst informasjon til barn, men under fanen for voksne får du enkle tips og råd om hvordan du på best mulig måte kan snakke med barn om vanskelige ting.
- [Rettentil.no](#) er utviklet av RVTS og er et oversiktsverktøy for deg som møter barn og unge som kan være utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse. Den inneholder artikler, oppdaterte definisjoner og fenomenbeskrivelser, samt konkrete råd og refleksjonsspørsmål. Her finner du også en oversikt over viktige deler av hjelpeapparatet og referanser til aktuell faglitteratur.
- **Voldsforbyggende og livsmestrende opplæringsverktøy for barnehage og skole.**
[Jegvet.no](#)
[Determinvalg.no/](#) (Lion's Quest)
[Æ E MÆ](#) – Program for forebygging av vold og seksuelle overgrep, fra Sortland kommune

14.3 Gode nettressurser rettet mot barn og unge

- [Jegvilvite.no](#)
- [RVTS informasjonsfilm](#) for barn om overgrep mot barn
- [116111.no](#) - Informasjon om hva som skjer hvis du ringer alarmtelefonen for barn og unge på mange språk
- [Ikke Greit](#). Bufdir sin informasjonsbrosjyre med tips og råd til ungdom 13-18 år med tips og råd til hva de kan gjøre hvis de selv eller andre blir utsatt for hatprat
- *Kroppen min eier jeg*, tegnefilmer på [NRK Super](#) og veiledningsmaterieell fra [Redd Barna](#)
- [Helsesista](#) på Snapchat har en stor følgerskare blant barn og unge. Se og lær!

14.5 For deg som jobber med eldre

- [Vern for eldre](#) - informasjonsside og e-læringsprogram for deg som jobber med eldre. Inneholder blant annet interaktiv netressurs med oppgaver med fokus på Hjemmeboende eldre vernforeldre.no/info/
Eldre i institusjon vernforeldre.no/institusjon/
- [Usynlige overgrep](#) - Brosjyre om Krisesenterets tilbud for alle som møter eldre gjennom sitt arbeid

14.6 For deg som jobber med voksne mennesker med nedsatt funksjonsevne

- Bufdir har utarbeidet [retningslinjer og veiledere ved seksuelle overgrep](#)
- [Den tause volden](#) - Krisesenterets brosjyre om vold mot mennesker med nedsatt funksjonsevne. Kontakt Østre Ager krisesenter om du ønsker brosjyrer
- [Bufdir Rapport](#) om forebygging av vold i omsorgssenter og botilbud for personer med kognitive funksjonsnedsettelse, psykiske vansker og/eller sosiale problemer

14.7 For deg som jobber med minoritetspråklige

- Informasjonsskriv fra Regjeringen om [arbeid med negativ sosial kontroll](#)
- dinutvei.no har informasjon på mange språk
- [Tvangsekteskap og æresrelatert vold](#) - Bufdirs informasjonsside
- [Brosjyrer, filmer og veiledere](#) fra Bufdir
- Hos Krisesentersekretariatet finnes [Brosjyre om juridiske rettigheter](#) for mennesker som er utsatt for kriminelle handlinger. Brosjyrer finnes også på disse språkene: [arabisk](#), [bulgarsk](#), [engelsk](#), [kurdisk](#), [russisk](#), [somalisk](#), [thai](#), [tyrkisk](#), [urdu](#)

14.9 Kildehenvisninger

- ⁱ [Regjeringens opptrappingsplan mot vold og overgrep 2017-2021](#).
- ⁱⁱ Regjeringens handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangs-ekteskap og kjønnslemlestelse, [Retten til å bestemme over eget liv](#) 2017-2020.
- ⁱⁱⁱ Regjeringens strategiplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom, [Barndommen kommer ikke i reprise](#) 2014-2017.
- ^{iv} Regjeringens handlingsplan mot voldtekt, 2012-2014.
- ^v Regional plan for likestilling, inkludering og mangfold på Agder 2015-2027 (LIM-planen).
- ^{vi} Regional plan for likestilling, inkludering og mangfold på Agder 2015-2027 (LIM-planen).
- ^{vii} Nasjonalt senter for vold og traumatisk stress (2014). Vold og voldtekt i Norge – en nasjonal forekomststudie.
- ^{viii} Isdal, P. (2000) Meningen med volden.
- ^{ix} Beskrivelser av ulike former for vold er hentet fra Norsk Helseinformatikk <https://nhi.no/familie/barn/seksuelle-overgrep-mot-barn/> og fra Rettentil.no rettentil.no/voldens-psykologi/vold-i-familien
- ^x Galtung, Johan. «[Violence, Peace, and Peace Research](#)», i [Journal of Peace Research](#), vol. 6, nr. 3 (1969), s. 167–191.
- ^{xi} Nasjonalt senter for vold og traumatisk stress (2014). Vold og voldtekt i Norge – en nasjonal forekomststudie.
- ^{xii} bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Vold_og_overgrep_mot_barn/Barn_utsatt_for_vold_i_familien/
- ^{xiii} [Sandmoe, A., Wentzel-Larsen, T., & Hjemdal, O. K.](#) (2017). Vold og overgrep mot eldre personer i Norge: En nasjonal forekomststudie. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 9/2017).
- ^{xiv} Vatnar (2015) [Partnerdrap i Norge 1990-2012](#)
- ^{xv} [Et liv uten vold](#) – Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017.
- ^{xvi} [NOU 12/2017 Svikt og svik](#). Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt
- ^{xvii} Braarup H.C. og Raundalen M. (2011). *Familievold og barns utvikling: Kunnskap fra forskning og praksis*. Kapittel 3 i Heltne U. og Steinsvåg P.Ø. *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Universitetsforlaget, Oslo.
- ^{xviii} [«Alle kjenner noen som har opplevd det»](#) - Rapport om seksuelle krenkelser mellom ungdom. Barneombudet 2018
- ^{xix} [Retten til å bestemme over eget liv](#). Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020).
- ^{xx} Eggen K., Fjeld W., malmo S. og Zachariassen P. (2014). *Utviklingshemming og seksuelle overgrep. Rettsvern, forebygging og oppfølging*. Oslo Universitetssykehus, Oslo.
- ^{xxi} Juklestad O.N. (2006). *Fakta om overgrep mot eldre*. Tidsskriftet Aldring og livsløp s. 2-7. Fagforlaget, Bergen.
- ^{xxii} Jonassen, W., & Sandmoe, A. (2012). Overgrep mot eldre i Norge – erfaringer og løsningsstrategier. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress AS. (Rapport 3/2012).
- ^{xxiii} [Kan dem takke seg selv?](#) (Aanerød 2015) Krisesentersekretariatet
Se også nrk.no/dokumentar/1-av-2-drap-begatt-av-rusede-1.11758458
- ^{xxiv} [Grøvdal, Y.](#) (2013). Mellom frihet og beskyttelse?: Vold og seksuelle overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemming, en kunnskapsoversikt. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 2/2013).